

Lausunto

24.8.2016

Viite OKM 120:00/2014

Asia **Parikkalan kunnan antama lausunto vastauksena OKM:n lähettämään lausuntopyyntöön esitysluonnoksesta laeiksi yleisistä kirjastoista ja opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta annetun lain 2 §:n muuttamisesta**

Annettaessa lausuntoa yleistä kirjastoa koskevista laeista on ensinnäkin otettava huomioon, että käsite yleinen kirjasto on laaja, ja pitää sisällään satoja kirjastoja, jotka jo pelkän kokonsa ja volyyminsa puolesta voivat vaihdella suuresti. Isommilla kirjastoilla on paremmat henkilöstö- ja toimintaresurssit; pienelle kirjastolle muutamankin sadan euron summa määrärahoissa voi olla ratkaiseva. Tärkeimpänä vaikutuksia tuovana esitysluonnoksen kohtana tässä lausunnossa pidetään sitä, että kirjojen varaaminen olisi maksutonta, ja että maksuttomia olisivat myös kaukopalvelut.

Taloudelliset vaikutukset

Esitysluonnoksessa todetaan, että ehdotettu laki ei lisäisi uusia rahoitettavia tehtäviä kunnille eikä sillä olisi vaikutuksia kuntien talouteen. Parikkalan kirjasto on mukana vuonna 2013 perustetussa Etelä-Karjalan kirjastojen muodostamassa Heili-kimpassa. Heili-kimppaan kuuluvat Lappeenrannan, Imatran, Lemin, Taipalsaaren, Savitaipaleen, Ruokolahden, Rautjärven ja Parikkalan kirjastot. Heili-kimpassa yhteinen kirjastokortti ja kirjastojen välillä toimiva kuljetuspalvelu lisäävät merkittävästi pienempien kirjastojen omaa tarjontaa. Esimerkiksi vuonna 2015 Heili-kimppasta lainatun aineiston määrä muodosti kuusi prosenttia kaikista Parikkalan kirjaston lainoista. Kimppaan kuulumisen ja kuljetuspalvelut lisäävät lainausta huomattavasti, joten ne on pyrittävä säilyttämään.

Heili-kimppasta tehty varaus maksaa tällä hetkellä asiakkaalle 1 €/varaus. Varausmaksuina kertyy noin 800 euroa vuodessa (860 euroa vuonna 2015), mikä riittää kattamaan kuljetuskustannukset, jotka ovat tällä hetkellä 794,56 euroa vuodessa. Mikäli varausmaksut jäävät pois, kuljetuskustannukset on maksettava itse, ja pienen kunnan budjetissa summa on kuitenkin merkittävä.

Voidaan myös olettaa, että jos varaukset muuttuvat maksuttomiksi, niiden määrä lisääntyy huomattavasti, mikä luonnollisesti korottaa myös kuljetuskustannuksia.

Kaukolainaus maakuntakirjastoista itsessään on ollut aikaisemminkin asiakkaille maksutonta, mutta lainat kulkevat postin välityksellä, ja postimaksujen edes osittaiseksi kattamiseksi asiakkailta on peritty 2 €/laina. Todellisuudessa aineiston lähettäminen postin välityksellä maksaa huomattavasti enemmän. Esimerkiksi yhden CD-levyn postittaminen maksaa kirjastolle 2,81 €; kirjojen postittaminen maksaa enemmän, koska kirjat ovat painavampia. Vaikka Parikkalan kirjaston kaukolainaus muista Suomen maakuntakirjastoista ja Varastokirjastosta on vähentynyt Heili-kimppan ansiosta yli 50 prosenttia, jää silti muualta

tilattavia lainoja merkittävä määrä. Jos kaukolainamaksu jää pois, kunnat joutuvat itse kustantamaan aineiston postituksen, mikä vuodessa lisää kustannuksia vähintään 700 euroa.

Jos edellä mainitut maksut siirretään asiakkaiden maksettaviksi esimerkiksi esityksessä mainituin keinoin, kuten myöhästymismaksujen korotuksilla, ne nostavat niitä huomattavasti, mikä luonnollisesti huonontaa asiakastytyvääisyyttä ja asettaa kirjastonkäyttäjät eriarvoiseen asemaan: ne, joille tulee myöhästymismaksuja, joutuvat samalla kustantamaan toisten tekemiä varauksia. Esityksessä mainitaan, että kirjastot voisivat periä maksuja varatun aineiston noutamatta jättämisestä, mutta käytännössä varausten noutamatta jättämisistä ei tule lainkaan tai niin vähän, että niillä ei ole merkitystä.

Vaikutukset viranomaisten toimintaan

Esityksen mukaan on tarpeen muuttaa henkilöstön kelpoisuusvaatimuksia, koska kirjaston rooli on muuttumassa. Koska kirjastoissa kuitenkin aina tarvitaan tietynlainen järjestelmällinen perusosaaminen, puhumattakaan kirjallisuudentuntemuksesta, tulisi nykyinen kelpoisuusvaatimus säilyttää, ja tarpeen mukaan voitaisiin lähteä muokkaamaan itse kirjastoalan koulutusta vastaamaan tulevaisuuden tarpeisiin.

Kirjaston käyttösääntöjä koskeva säännös on hyvä laatia niin, että siitä käy selvästi ilmi, mitä tarkoitetaan ehdotetulla määräaikaisella kirjaston käyttökiellolla. Kirjastoissa on tälläkin hetkellä käytössä lainauskielto, joka voidaan asettaa automaattisesti tulemaan voimaan silloin, kun asiakkaalla on liikaa maksuja tai palauttamattomia aineistoja. Käyttökieltoa on vaikea valvoa, ja sen toteuttaminen on pitkälle riippuvaista henkilöstöresursseista. Isommissa kirjastoissa on vahtimestari tai vastaava, jolla on järjestysmieskoulutus; pienessä kirjastossa saattaa olla yksi virkailija iltavuorossa, jolloin on vaikea kontrolloida, kuka tulee sisään.

Sukupuolivaikutukset

Esityksen mukaan uusi kirjastolaki toisi tasa-arvoa kirjastoalalle. Asiantuntijatehtävissä toimivalta eli johtajatasolta edellytettäisiin soveltuvaa korkeakoulututkintoa aikaisemman kelpoisuusvaatimuksen, informaatiotutkimuksen aineopintojen sijaan, mikä lisäisi miesten kiinnostusta kirjastoalaan. Miehiä toimii tälläkin hetkellä kirjastoalalla, osa johtajina, osa virkailijoina; tosin naisia on alalla enemmän. On kuitenkin erittäin tärkeää, että johtajatasolla toimivalla on perustiedot kirjastoalalta, jotta hän pystyy hoitamaan käytännön kirjastotyötä, vaikka kirjastotyön sisältö onkin muuttumassa. Vaikka johtajataso toimijalla olisikin kokemusta, tietämystä ja osaamista jollakin muulla tieteenalalla kuin informaatiotutkimuksessa, on silti kanavoitava omaa osaamistaan maltillisesti. On myös muistettava, että eivät asiantuntijatehtävät sinänsä tuo tiettyä sukupuolta edustavia osaajia kirjastoalalle. Kilpailukykyinen palkka houkuttelisi osaajia huomattavasti enemmän.